

S4.3 IĊ-ĊELEBRAZZJONIJIET U L-ĦIN LIBERU

S4.3.3

Inqabblu attivitajiet li nagħmlu fil-ħin liberu llum ma' dawk li kienu jsiru fil-passat.

A. Aqra.

Mhux faċli nidhlu fid-dinja tal-passat. Kultant qas nimmaginaw il-ħajja kemm kienet differenti mil-lum. Irridu naħsbu ħafna biex inkunu nistgħu nidhlu fid-dinja l-antika. Immaginaw dinja fejn m'hemmx dawl elettriku, bla televixin, mingħajr kompjuter.

Naraw dan il-video li jittratta dwar il-ħajja f'Malta fit-tletinijiet, jiġifieri madwar 80 sena ilu.

<http://youtu.be/5IIVnjAcQrk>

Wara li tara sew il-video, wieġeb il-mistoqsijiet.

1. Minflok bil-karozzi, biex kienu jivvjaggaw is-sinjuri Maltin dak iż-żmien?

---

2. X'kienu jilbsu l-bičča l-kbira tan-nisa Maltin f'dak iż-żmien?

---

3. X'kienu jilbsu l-biċċa l-kbira tal-irġiel?

---

4. Kif kienu jserrġu moħħhom li l-ħalib li jixtru kien ikun frisk?

---

5. X'inhuma l-animali li jidhru ħafna minnhom fit-toroq Maltin ta' dak iż-żmien?

B. Naqraw dawn flimkien.

N.B. Din il-kitba mhux qiegħda hemm biex nistudjawha. Qiegħda hemm biex nieħdu gost naqraw u nitgħallmu dwar il-passat.

Kif kienet il-ħajja fiż-żminijiet imbiegħda?

Għaliex in-nies kellhom dawk il-passatempji?

Inqabblu l-passatempji ta' dari ma' tal-lum.

In-nies minn dejjem ippruvat issib modi kif tqatta' l-ħin liberu tagħha. Fl-antik, in-nies kellhom bosta passatempji, fosthom l-għana, it-tlielaq taż-żwiemel, il-festi, is-sajd, il-kaċċa, il-ħanut tax-xorb, it-tombla (passatemp fis-swali, fuq l-għetiebi u ħdejn il-baħar), eċċ.

Dawn in-nies kellhom dawn il-passatempo għax qabel la kien hawn televiżjoni, la ċinema, la radju, la kompjuter biex jilagħbu u lanqas kien hawn ċertu sports li qed naraw f'dawn iż-żminijiet, bħal tlielaq tal-karozzi. Madankollu, għalkemm issa għandna dawn il-passatempo moderni, xi wħud minn dawk l-antiki għadhom jinstabu. Xi wħud minnhom baqgħu l-istess u xi wħud minnhom, bħal per eżempju, il-mod kif sirna niċċelebraw il-festi, inbidlu xi ftit.

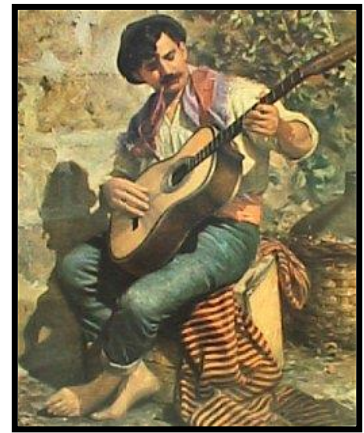
II-FWIENET TAX-XORB

Fl-antik, filgħaxija wieħed kien jintefa' għand tal-ħanut, jew inkella fuq xi għatba ta' xi ħadd, u ħallihom jitekellmu fuq dak kollu li kien jiġi għal ilsienhom. Naturalment mhux l-ewwel darba li kienu jispiċċaw li joqogħdu jgħannu wkoll. Malajr kienu jipprovdu xi kitarra, kif ukoll iż-żafżafa (wieħed mill-istrumenti antiki tant popolari mal-għannejja Maltin) u ismagħhom għaddejjin. L-aktar li kien jiġbed l-attenzjoni kien l-għannej.

Illum xorta nsibu postijiet fejn inqattgħu siegħa żmien. L-iktar li jkun hemm nies huwa fil-każini u fil-clubs. Illum ukoll, m'għadekx tara rġiel biss jissoċjalizzaw ruħhom u jiddevertu, illum tara n-nisa wkoll.

L-GĦANA ta' dari, il-mużika tal-lum

Il-kant huwa mod ta' divertiment iżda anke mod ta' informazzjoni. Meta l-irġiel kienu jgħannu, l-għana kienet tkun dwar il-ħajja ta' kuljum, jew dwar xi rakkont mill-istorja tar-raħal jew tal-gżira, kif ukoll dwar xi ħrafa.

Meta wieħed kien jgħanni ikun qiegħed jagħti u jagħmel ir-rakkont aktar pjaċevoli. Apparti dan l-għana tal-fatt, xi għannejja kienu jgħannu spirtu pront, jigifieri l-għannej jingħata sugġett u jqabbell fuqu dak il-ħin, mingħajr ma jkun ipprepara l-għanja qabel. Illum sirna nisimgħu aktar mużika moderna, imma m'hemmx dubju li l-għana għadu popolari f'xi rħula Maltin. Fl-antik l-għana kien il-mera tal-ħajja Maltija. F'xi rħula kien isir bosta għana f'lejlet il-festa. Fil-Mellieħa pereżempju, lejlet il-festa tal-Vitorja l-għana kien jibqa' sejjer sa nhar il-festa filgħodu.

Għalkemm illum naqsu ħafna l-għannejja mit-toroq u mill-ħwienet Maltin, xorta waħda għadek issib grupp imdaqqs ta' dilettanti. Anzi, ħaġa tajba li reġa' beda jkun hemm rispett lejn dan it-tip ta' kant u mużika folkloristika.

Id-Dipartiment tal-Kultura qiegħed jorganizza festival tal-għana. L-interess qiegħed dejjem jikber, u meta wieħed jara tfal u ġuvintur jikkompetu, iqawwi qalbu għax b'hekk inkomplu nsaħħu t-tradizzjonijiet tagħna lkoll.

Illum ħarġu anke videos u cassettes bl-għana Malti. Il-Maltin jibagħtu dawn il-videos u l-cassettes lill-emigranti qrabathom. Il-Maltin jgħannu ħdejn il-baħar, fis-swali, fuq ir-radju, fuq it-televisin, f'San Ġirgor, Lapsi, lejlet il-Vitorja u taħt is-sigar tal-Buskett lejlet l-Imnarja. Tradizzjonalment insibu li l-għana kien

jintuża waqt xogħol monotonu : mill-bdiewa waqt il-ħsad, fuq il-baħar waqt is-sajd u mill-ħassielu waqt li jogħrku l-ħwejjeg.

Il-muzika llum għadha popolari ħafna. Minbarra li tara ħafna zgħażagħ li jitgħallmu l-pjanu, jew xi strument muzikali f'xi każin tal-banda, ħafna jmorru jitgħallmu kif ikantaw. Il-festivals ta' kant fost it-tfal żdiedu ħafna.

TLIELAQ TAL-BHEJJEM

Fid-29 ta' Ġunju niċċelebraw il-festa tal-Imnarja. Anke llum in-nies iħobbu jaslu wasla sal-Buskett. Fost affarijiet oħra, wara nofsinhar kienu jsiru tlielaq tal-bhejjem (ħmir, bghula, dwieb, żwiemel tat-trott u tal-galopp). Ir-rebbieħa kienu jingħataw palju, twil xi 2 metri w nofs bid-damask imwaħħal miegħu. Fil-festa ta' Santa Marija fir-Rabat, Għawdex, isiru wkoll tlielaq tal-bhejjem.

Dawn li ġejjin huma xi wħud mid-drawwiet tipiċi li huma relatati mal-festi Maltin li llum jiffurmaw parti mill-folklor tagħna:

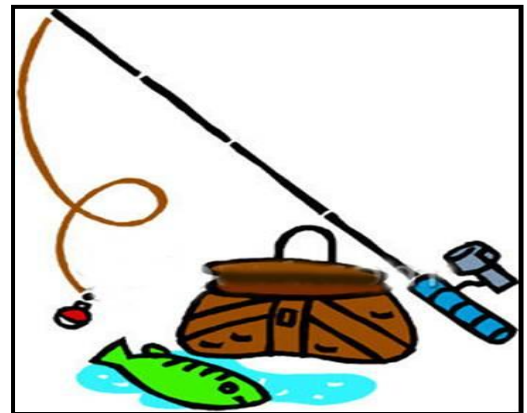
- ❖ **Ir-Regatta** - tigrija fil-Port il-Kbir bid-dgħajjes, nhar il-Vitorja, 8 ta' Settembru

- ❖ **Il-Festi tal-Irħula** : bil-pavaljuni, il-bandalori, il-baned, il-plančier, il-murtali, l-imwejjed tal-qubbajt, it-translazzjoni (purčissjoni lejlet il-festa), il-panigierku (priedka nhar il-festa filgħodu), marči, briju, ġigġifogu (logħob tan-nar tal-art), logħob tan-nar tal-ajru, tiżjin fil-knisja, tiżjin barra
- ❖ L-inbid u x-xalar fl-**Imnarja** speċjalment fil-Buskett
- ❖ **Purčissjonijiet** u pageants fil-Ġimgħa l-Kbira u fil-Milied.

Dawn kollha kienu jsiru fl-antik u għadhom isiru sal-ġurnata tal-lum forsi b'iktar mod professjonali.

SAJD

Is-sajd hawn min iqisu bħala xogħol u min iqisu biss bħala passatemp. Dawn tal-aħħar jissejthu dilettanti. Dawn tarahom jistadu bil-qasba għal sigħat twal speċjalment fis-sajf. Ħafna oħrajn joħorgu jistadu jew irejxu b'xi dgħajsa żgħira timxi b'xi mutur. Is-sajjieda f'Malta nsibuhom l-aktar f'irħula ħdejn il-baħar, bħal Marsaxlokk. Illum tara wkoll bugħaddasa li jaqbd u ħut kbir bħač-čern.

KAČĊA U NSIB

Minħabba l-qagħda tal-gzejjer Maltin f'nofs il-Mediterran bejn l-Ewropa u l-Afrika, il-passa tal-għasafar minn dejjem kienet sugġett interessanti għalina.

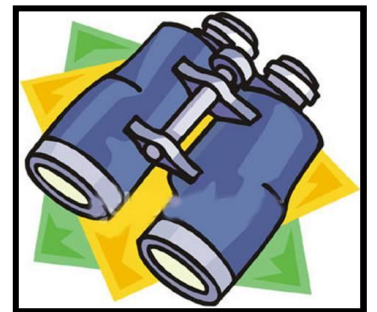
Il-bniedem f'Malta minn dejjem kien interessat u migbud lejn l-għasafar. Id-dehra u l-għibien tagħhom matul l-istaguni saħħruh sa minn żmien il-qedem. Fost il-passatempji popolari mal-irġiel Maltin ma nistgħux ma nsemmux il-kaċċa u l-insib.

Dari, ma kellniex regolamenti dwar il-kaċċa u l-insib. Kull dilettant kien jonsob u jmur għall-kaċċa skont kemm ikollu ħin liberu. Imma billi bosta tajr u għasafar bdew isiru iktar rari, illum għandna bosta regolamenti dwar il-kaċċa u l-insib. Pereżempju:

- ❖ il-pitirross u bosta għasafar oħra huma protetti, jigifieri ma jistgħux jinqabdu;
- ❖ ma tistax tonsob u tikkaċċja barra mill-istagun
- ❖ hemm bosta tajr li huwa protett bil-ligi, jigifieri ma tistax tispara fuqu; insemmu pereżempju l-ajkla u l-barbagann;
- ❖ ma tistax tonsob u tikkaċċja f'żoni pubbliċi u f'santwarji tal-għasafar bħall-Buskett u s-Salina;
- ❖ ma tistax tonsob u tikkaċċja wara s-13:00 kull nhar ta' Fadd u fil-festi pubbliċi.

Passatemp li nistgħu nsejnhulu modern jigifieri ma kiens jeżisti fl-antik, huwa l-osservazzjoni tal-għasafar (*birdwatching*). Dan huwa passatemp li jista' jipprattikah kulħadd, kullimkien u s-sena kollha. Bl-osservazzjoni wieħed

jaqbad il-ħin kollu kull mossa, kull ċaqliqa, kull tifsira ta' l-għasafar mingħajr ma ssirilhom l-ebda ħsara. Permezz tal-osservazzjoni wieħed jitgħallem dwar l-impjiba tal-għasafar, l-ikel li jippreferu, il-bejtiet tagħhom, kif jitingħu u jrabbu l-frieħ, kif itiru u jpassu, meta u fejn jidhru, l-ambjent li jgħixu fih u ħafna ħwejjeg oħra nteressanti fil-ħajja ta' kull għasfur.

It-tfal u l-ħin liberu

It-tfal fl-antik kellhom il-logħob tagħhom ukoll. Billi ma kienx hawn id-dawl elettriku kollox kien jibda u jispiċċa mad-dawl tax-xemx. It-tfal kienu jgħaddu ħafna ħin jilagħbu barra. Kienu jilagħbu l-boċċi, noli, iż-żibeg, il-passju, u x-xixu. Fis-sajf kienu jtajru t-tajra magħrufa wkoll bħala l-ħamiema. Kienu anke jagħmlu dgħajjes bil-pal tal-bajtar.

KONKLUŻJONI - nistgħu ngħidu li biż-żmien, daħlu bosta passatempj godda li dari ma kinux jeżistu. Insemmu pereżempju l-bosta logħob li illum it-tfal jilagħbu fuq il-kompjuter. Passatempj oħra nbidlu u illum nipprattikawhom b'modi differenti. Żgur però illi l-passatempj jgħinu ħafna lill-bniedem biex jistrieħ.